

ГРОМАДСЬКИЙ МОНІТОРИНГ ПАРТІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ: ПРАКТИКА, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Стаття присвячена сучасному стану та перспективам громадського моніторингу партійної політики в Україні. Розглядаються проблеми класифікації різновидів моніторингу партійної політики, методологічного забезпечення проведення моніторингу партійної політики тощо.

Ключові слова: моніторинг, проблеми, перспективи, ініціатива, виборці, громадські організації, комітет виборців, партійна політика.

Статья посвящена современному состоянию и перспективам общественного мониторинга партийной политики в Украине. Рассматриваются проблемы классификации разновидностей мониторинга партийной политики, методологического обеспечения проведения мониторинга партийной политики, и т.п.

Ключевые слова: мониторинг, проблемы, перспективы, инициатива, общественные организации, комитет избирателей, партийная политика.

The article is devoted to the development of public monitoring of the activity of political parties in Ukraine. The authors propose classification of monitoring types and look for guidelines for monitoring process, based on scientific approaches.

Key words: monitoring, problems, prospects, initiative, electorate, social institutions, electoral committee, party politics.

Проблеми контролю громадськості за діяльність політичних партій взагалі та виконанням ними власних передвиборчих програм зокрема, незважаючи на зростання ролі політичних партій у формуванні державної політики, переважно залишаються поза увагою серйозних наукових досліджень. Дану сферу діяльності наука залишає переважно на відкуп громадським організаціям, які власними силами вирішують питання організаційного та методологічного характеру проведення моніторингу діяльності політичних партій. Поки діяльність недержавних неприбуткових організацій з даного напрямку має відносно коротку історію, яка втім потребує вивчення, узагальнення та пропозицій політичної науки щодо її вдосконалення та визначення можливих перспектив розвитку.

Саме з огляду на те, що проблемами моніторингу переважно опікувалися громадські організації, серед тих, хто зробив вагомий внесок у розробку та апробацію методик моніторингу партійної політики в Україні, ми знаходимо прізвища

переважно громадських діячів та експертів, ніж науковців (при тому, що переважна частина публікацій з причин, розкритих нижче, знаходиться у мережі Інтернет). Серед останніх на увагу, в першу чергу, заслуговують П. Удовенко та А. Зельницький, під чийм супроводом в Україні була розроблена, фактично, перша публічна методика моніторингу партійної політики, призначена для широкого використання.

Автори, керуючись матеріалами моніторингових проектів, що здійснювалися в Україні в часи незалежності, та власним досвідом (один з авторів – керівник обласної організації політичної партії, інший – учасник проекту Комітету виборців України «Українська влада: обіцяного три роки чекають» 2001 року; обласний координатор програми спостереження Міжнародного республіканського інституту за виборами Президента України 2004 року; експерт проекту Міжнародного центру перспективних досліджень «Участь громадськості в суспільному діалозі щодо партійних програм» 2004-2005 років; експерт

проекту Міжнародного центру перспективних досліджень «Вплив НДО на формування та впровадження партійної політики» 2006–2007 років), пропонують з'ясувати сучасний стан, проблеми та перспективи громадського моніторингу діяльності політичних партій в Україні.

Історично першими в Україні були моніторингові проекти, пов'язані із вивченням подачі матеріалів щодо різного роду проблем (у тому числі і стосовно діяльності політичних партій) у ЗМІ. Саме під час їх проведення було започатковане використання наукових методів дослідження у ході здійснення моніторингу. Проведення першого в Україні моніторингу ЗМІ із застосуванням контент-аналізної матриці та поширення результатів через спеціальні бюлетені було організовано «Комітетом рівних можливостей». Предметом моніторингу була рівність доступу до медіа під час парламентської та президентської кампанії 1994 року [1]. Надалі «Комітет рівних можливостей» спільно з утвореною в 1995 році «Асоціацією регіональних видань Спільний простір» започаткував цілу серію різного роду досліджень, пов'язаних із засобами масової інформації. Традиційно під час проведення виборів Комітет опікується здійсненням моніторингу рівності доступу кандидатів до медіа під час парламентської кампанії.

Тривалий досвід моніторингової діяльності має і **Комітет виборців України**, який одним з перших почав здійснювати не лише моніторингові програми в ході виборчої кампанії, але і проводити моніторинги у міжвиборчий період як на місцях (проект «Українська влада: обіцяного три роки чекають» 2001 року), так і у загальноукраїнському масштабі (моніторинг роботи Верховної Ради України третього скликання). На сучасному етапі Комітет позиціонує себе як професійну моніторингову організацію, яка пропонує послуги своїх фахівців усім бажаючим. Серед напрямків моніторингу – моніторинг стану та проблем діяльності політичних партій; моніторинг програм партій та їх виконання. Комітет має потужну розгалужену структуру, яка дозволяє йому проводити моніторинги у великих масштабах. Так, під час дострокових парламентських виборів 2007 року серед 5900 офіційних спостерігачів від громадських організацій, зареєстрованих Центральною виборчою комісією, 2074 представляли саме Комітет виборців України [8].

Один з найтриваліших за часом моніторингових проектів в Україні реалізувала **Лабораторія законодавчих ініціатив**, чії фахівці проводили моніторинг законотворчої діяльності у Верховній Раді України четвертого скликання, починаючи від її IV сесії. Цей проект є зразком широкого моніторингового процесу парламентської діяльності фракцій політичних партій. Реалізація проекту дозволила створити велику інформаційну базу, наповнену як фактичними, так аналітичними матеріалами. Методика, розроблена Лабораторією, заслуговує на увагу та детальне ви-

вчення. Втім, проблемним залишається той факт, що із припиненням фінансування проекту припинилося і наповнення інформацією сторінки проекту, а отже після обрання нового складу Верховної Ради України в 2006 році процес моніторингу зупинився, що, на жаль, є характерним для багатьох проектів громадських організацій, фінансування яких з тих чи інших причин було припинене донорами. Таким чином, оригінальна методика, розроблена фахівцями Лабораторії також залишається без застосування.

Поворотним пунктом у справі моніторингу партійної політики в Україні можна вважати проект **Міжнародного центру перспективних досліджень** «Участь громадськості в суспільному діалозі щодо партійних програм», який вирізнявся з поміж інших спрямуванням моніторингу саме на політичні партії, при цьому не під час виборчої кампанії, а у міжвиборчий період із вивченням того, яким чином політичні партії виконують свої передвиборні обіцянки. Крім того, проект мав продовження, коли в 2006–2007 роках здійснювався моніторинг діяльності місцевих організацій політичних партій. Проте, найголовнішим його підсумком можна вважати вироблення принципово нового підходу до проведення моніторингу партійної діяльності, коли на зміну періодичним опитувальникам, що їх заповнювали спостерігачі, прийшла комплексна, стандартизована та чітка методика моніторингу. Важливо, що методика ця стала публічним документом, а отже її використання не має залишитися виключно прерогативою її розробників.

Те, що ми зупинили свій погляд лише на перелічених вище громадських організаціях та здійснюваних ними програмах моніторингу, зовсім не означає, що перелік тих, хто займається моніторингом в Україні, є настільки коротким. Його можна було б значно розширити, проте з наведених прикладів, на нашу думку, цілком достатньо, щоб засвідчити, що справа громадського моніторингу в Україні, в тому числі і у сфері моніторингу партійної політики, активно розвивається та має певні здобутки. Крім того, названі вище моніторингові програми є знаковими для даної практики в цілому, а тому потребують особливої уваги та вивчення.

З удосконаленням моніторингових процедур та розширенням географії і практики їх проведення організація моніторингу дещо видозмінювалася, і у підсумку з'явилася можливість класифікувати різні *організаційні форми проведення моніторингу*.

По-перше, з'явилися **місцеві моніторинги**, кошти на які безпосередньо надаються донорами громадським організаціям у регіонах. Для прикладу назвемо громадський моніторинг діяльності осередків політичних партій Чернігівщини, що його до виборів 2006 року проводив Чернігівський громадський комітет захисту прав людини за підтримки Міжнародного фонду «Відродження» [2].

По-друге, з'явилися **загальнонаціональні моніторингові програми**, які передбачають без-

посереднє здійснення моніторингу місцевими громадськими організаціями, роботу яких координують загальнонаціональні громадські об'єднання. На останні також покладається оформлення підсумкової фінансової звітності, а також аналіз одержаної з регіонів інформації та підготовка друкованих матеріалів за результатами дослідження. Така форма роботи є досить розповсюдженою, оскільки вона дозволяє не лише одержувати результати з великої кількості регіонів, але і популяризувати моніторингову діяльність як таку, залучаючи до неї якомога більше громадських організацій на місцях. В якості прикладу можна навести проект Міжнародного центру перспективних досліджень «Участь громадськості в суспільному діалозі щодо партійних програм», який реалізовувався в 2004-2005 роках, і партнерами якого були громадські організації в 6 містах України [4].

Окремо слід виділити **загальноукраїнські моніторинги, що їх проводить одна загальноукраїнська організація**. Такі проекти ставлять високі вимоги до громадської організації, що її проводить, потребують наявності реально діючих місцевих організацій та кваліфікованих фахівців. З огляду на це, такий моніторинг під силу провести лише небагатьом недержавним організаціям в Україні. Натомість, він дає можливість більш стандартизовано використовувати методичку та контролювати хід моніторингової діяльності. В якості прикладу такого моніторингу можемо навести програму Комітету виборців України «Українська влада: обцяного три роки чекають», яка проводилася за підсумками виборів 1998 року та розпочала свою роботу з початку 2001 року [5].

Продовжують функціонувати і **центральні моніторинги**, які не спираються на інформацію з регіонів, а обмежуються вивченням діяльності представників політичних партій у центральних органах влади. Відсутність акцентів на регіональний розріз партійної політики компенсується тут меншою вартістю проведення моніторингу, а отже можливістю робити його більш тривалим та більше уваги приділяти роботі над аналітичною частиною дослідження. Крім того, результати такого моніторингу з більшою вірогідністю матимуть суспільний резонанс. В якості ґрунтового, тривалого та підкріпленого відповідною методикою дослідження тут можна відзначити проект Лабораторії законодавчих ініціатив «Орієнтири виборців – парламентський моніторинг». Проектом було охоплено законодавчі ініціативи, які були внесені протягом роботи Верховної Ради України четвертого скликання (починаючи із її 4 сесії) та передбачені порядком денним на тиждень [6].

Крім того, слід виділити в окрему групу **спеціалізовані моніторинги**, які проводяться громадськими організаціями, що опікуються певним конкретним блоком суспільних проблем, а отже не ведуть моніторинг діяльності політичних партій з усіх напрямків, а зосереджуються на

якомусь одному. Такий аналіз, хоч і дещо звужує моніторинг, проте дозволяє зробити його більш фаховим та деталізованим. Прикладом тут може слугувати проект Української Гельсінської спілки з прав людини під назвою «Вплив на програмну діяльність політичних партій через моніторинг законодавчої діяльності та аналіз виборчих програм політичних партій щодо висвітлення питань прав людини» [3]. Також розповсюдженими є моніторинги діяльності політичних партій з боку екологічних, бізнесових громадських об'єднань тощо.

Коаліційні моніторинги є чи не найбільш слабким різновидом організації моніторингового процесу. Вони відрізняються тим, що утворюються на основі взаємної згоди великої кількості громадських організацій, що обирають керівні органи такої коаліції. Такий підхід дозволяє протягом нетривалого часу використовувати значні інституційні ресурси в межах всієї країни, проте об'єднання, як правило, створюється для виконання певної короткотривалої цілі, а тому не існує довго (наприклад, відома громадська коаліція «Новий вибір – 2004» проіснувала з 31 жовтня 2003 року до 23 січня 2005 року [9]). На практиці такого роду коаліції створюються переважно на час проведення виборчих кампаній.

Останній факт дозволяє нам перейти до розгляду іншого важливого аспекту моніторингових процесів в Україні, а саме – проблем, які виникають під час їх проведення.

Проблеми, які виникають перед громадськими організаціями, що здійснюють моніторинг партійної політики, на сучасному етапі вже виокремилися досить чітко і можуть бути узагальнені з досвіду роботи різних недержавних неприбуткових об'єднань.

Матеріально-технічне забезпечення проведення моніторингу досі залишається однією з головних проблем. Маємо констатувати той факт, що в Україні досить проблематично знайти власне українські кошти для проведення моніторингової діяльності. Моніторинг є досить коштовною процедурою (особливо у загальноукраїнському масштабі), на яку громадські організації, які є за своєю природою неприбутковими, просто теоретично не мають змоги самостійно заробити кошти. Як наслідок, проведення моніторингу вимагає залучення донорів.

Якщо ми звернемося до інформації про моніторингові проекти, що в різні роки проводилися в Україні, то чітко побачимо, що більшість з них (у тому числі практично всі, перелічені у даній статті) здійснювалися і здійснюються за підтримки міжнародних установ, що надають кошти для організації моніторингу, донорами тут є фонд «Відродження», Національний демократичний інститут, Міжнародний республіканський інститут, Інститут сталих спільнот, Агентство США з міжнародного розвитку тощо.

Що ж стосується власне українських організацій, то їм залишається переважно роль коорди-

наторів та організаторів моніторингового процесу. Як правило, цим займаються загальноукраїнські громадські організації аналітичного спрямування. На початку моніторингових практик, коли віддавалася перевага вивченню діяльності центральних ЗМІ та органів влади, весь моніторинговий процес зосереджувався у столиці і його цілком спроможна була виконати одна громадська організація, яка безпосередньо і отримувала кошти від донорів.

Такий стан із фінансуванням моніторингових проєктів дає політичним партіям можливість висловлювати сумніви щодо незаангажованості тих, хто проводить моніторинг і може суттєво знижувати довіру до його результатів, у чому автори мали змогу пересвідчитися на власному досвіді. Питання пошуку вітчизняних інвесторів стоїть досить гостро. І проблема тут не лише у пошуку власне українських замовників, а у тому, щоб інтерес замовника мав не лише приватний, але і громадський характер.

Ще однією важливою проблемою є **неузгодженість дій громадських організацій у ході проведення моніторингу**. Як показує практика, сьогодні досить часто громадські організації, спонсоровані різними донорами, здійснюють схожі проєкти. Проте, автори самі були свідками того, що далеко не завжди керівники цих проєктів знають взагалі про існування іншого моніторингу, а тому бувають змушені дублювати одну й ту саму роботу, в той час як їх сили могли б бути використані більш раціонально.

Навіть у тому випадку, коли йдеться про проведення моніторингу однією громадською організацією, практика показує, що доцільно залучати до даного процесу інші недержавні організації зі спеціальними інтересами, які в силу спрямування своєї діяльності постійно одержують інформацію, в тому числі і таку, що стосується активності політичних партій. При цьому, для таких організацій участь у публічних заходах у ході та за підсумками проведення моніторингу, а також розповсюдження наданих ними відомостей, можуть бути цілком достатньою компенсацією за постачання необхідної для моніторингу інформацією.

Крім сказаного вище, звернемо увагу на проведення національного екзитполу спільними зусиллями провідних соціологічних установ України, яке дає приклад громадським організаціям того, як об'єднання дозволяє підвищити не лише точність одержуваних результатів, але і їх вагу та суспільну повагу до авторів дослідження.

Проблема збереження інформації, здобутої в ході моніторингових проєктів також залишається гострою. Після того, як моніторинг проведений, за його результатами, як правило, проводяться різного роду публічні заходи, зокрема публічні обговорення, прес-конференції, семінари тощо. У багатьох випадках розповсюджуються друковані видання (книги, брошури, бюлетені тощо). Практично завжди інформація про хід та

результати моніторингу в тому чи іншому розміщується на сайті організації, що проводить моніторинг.

Втім, вже через декілька років чи навіть місяців нерідко знайти інформацію щодо здійсненого моніторингу стає досить проблематично. Прес-релізи та короткі публікації інформаційного характеру не дають повної картини ситуації і є явно недостатніми для ґрунтового аналізу, брошури та інша друкована інформація, як правило, видається невеликим тиражем (як правило, не до 2000 екземплярів), а її розповсюдження може носити дещо хаотичний характер і залежить переважно від тих, хто безпосередньо реалізує проєкт на місцях, а тому ця інформація може просто не дійти до бібліотек наукових або навчальних закладів. Найбільш надійним джерелом, як це не парадоксально, залишається мережа Інтернет, в якій інформація щодо результатів моніторингу представлена досить широко (в багатьох випадках тут можна знайти електронні версії звітів за результатами моніторингу та друкованих видань за підсумками його проведення). Втім, і тут є небезпека – зникнення громадської організації (а особливо, коаліції громадських організацій), припинення дії її веб-сайту означає фактичне зникнення з широкого обігу цілого пласту потенційно важливої для політичної науки інформації.

Варто відзначити, що інше важливе питання – **проблема підготовки фахівців для проведення моніторингу** останнім часом втрачає свою актуальність в Україні. Зважаючи на велику кількість виборів у перші роки ХХІ століття, а також і значну кількість моніторингових проєктів, як пов'язаних з ними, так і здійснюваних у міжвиборчий період, можна констатувати, що в Україні вже сформувалося широке коло громадян (переважно членів громадських організацій), які мають досвід моніторингової діяльності і можуть як успішно його використовувати самі (в якості експертів), так і готувати інших (у ролі тренерів).

Окремі громадські організації, зокрема Комітет виборців України, вже позиціонують себе як професійні установи, що спеціалізуються на наданні моніторингових послуг. Втім, і тут може приховуватися небезпека – моніторинги партійної політики в Україні переважно проводяться під час виборів та за рахунок грантів. У випадку зменшення фінансування (а особливо у міжвиборчий період) виникає ризик того, що фахівці, які займалися моніторинговою діяльністю, пере-кваліфікуються і працюватимуть у тих сферах, які в даний момент привертають увагу міжнародних донорів.

Втім, скоріше не проблема відсутності фахівців для проведення моніторингу, а **інституційна спроможність самих політичних партій** становить реальну загрозу для успішного проведення моніторингу. Дещо перебільшуючи, скажемо, що неможливо моніторингувати діяльність тоді, коли цієї діяльності просто немає. Зрозуміло, що процес моніторингу не обмежується спілкуван-

ням з представниками політичних партій, проте без їх участі, без зворотного зв'язку із об'єктом спостереження успішність такого моніторингу ризикує залишитися невисокою.

Практика та досвід авторів показує, що далеко не завжди політична партія іде на контакт з представниками організації, що здійснює моніторинг. І це мало залежить від ідеологічного спрямування політичної партії або її провладності чи опозиційності. Проблема полягає скоріше у відсутності кваліфікованих кадрів, здатних представити позицію партії та взяти участь у публічних заходах моніторингу. Крім того, грає роль і фактор виборів: під час виборчої кампанії нерідко у партії через загальну завантаженість керівників та неповноваженість інших осіб просто немає кому спілкуватися з моніторингістами; у міжвиборчий період же політичні партії просто можуть ігнорувати такого роду заходи – вони просто не бачать потреби брати у них участь.

При цьому, як показує практика, провести зустріч у формі інтерв'ю з керівниками або заступниками місцевих осередків політичних партій (на рівні області, міста, району) цілком реально, однак забезпечення їх участі у публічних заходах проекту нерідко становить проблему.

Остання проблема, на якій слід зосередити увагу – **методологічне підґрунтя проведення моніторингу**. Як правило, кожна громадська організація для реалізації кожного проекту розробляє той чи інший варіант методики проведення моніторингу. У більшості випадків у публічних матеріалах методика проведення дослідження описується, проте робиться це у загальних виразах без конкретизації та надання безпосереднього тексту методики проведення дослідження, лише описується методологія. Все це також може значно знижувати авторитетність дослідження, оскільки будь-який не публічний елемент моніторингу дає можливість партіям зі скепсисом ставитися до одержаних результатів.

Саме з огляду на сказане вище доцільно зупинитися на єдиній повністю публічній методиці моніторингу партійної політики, створеної Міжнародним центром перспективних досліджень та вдосконаленої у ході використання разом з партнерськими організаціями. Зупинимось на тому її варіанті, який стосується моніторингу виконання передвиборних програм місцевих організацій політичних партій.

Моніторинг виконання передвиборних програм місцевих організацій політичних партій (блоків) полягає у систематичному відстежуванні та оцінюванні діяльності місцевих організацій політичних партій (блоків) щодо виконання ними пріоритетних завдань, визначених у передвиборних програмах цих партій (блоків) і впливу результатів такої діяльності на зміни в місті, територіальній громаді.

З метою забезпечення вищої ефективності моніторингу в методиці визначаються **основні засади**, на базі яких він здійснюється на практиці:

- знання особливостей історичного розвитку регіону (міста) та суспільно-політичної ситуації в ньому;
- ретельне вивчення й аналіз програми дій і бюджетних показників, що забезпечують виконання програми дій, затвердженої місцевою радою;
- дослідження та врахування під час здійснення моніторингу інтересів, потреб і сподівань різних груп виборців територіальної громади;
- аналіз та оцінювання передвиборних програм місцевих організацій політичних партій (блоків), які подолали тривідсотковий бар'єр і увійшли до складу місцевих рад;
- здійснення порівняльного аналізу спільних пріоритетних завдань і розбіжностей у програмі дій і передвиборних програмах партій (блоків), які створили депутатську більшість у місцевій раді;
- вивчення та аналіз програмних пріоритетів партій, які створили опозицію депутатській більшості в раді;
- аналіз рішень і дій місцевих організацій політичних партій (блоків), спрямованих на виконання програмних пріоритетів;
- творче використання методики аналізу, моніторингу й оцінки програм політичних партій;
- застосування об'єктивних підходів до оцінки дій партії (блоку) з виконання програмних пріоритетів і впливу результатів такої діяльності на зміни в регіоні, територіальній громаді, житті виборців.

Весь процес моніторингу розбитий на етапи, кожен з яких характеризується певною низкою завдань, що їх повинні виконати моніторингісти.

Завдання **підготовчого періоду** мають виключну вагу, оскільки від успішності їх виконання залежить успіх усієї моніторингової діяльності. Основне, що повинно забезпечити цей етап – наявність джерельної бази для моніторингу та контактів з зацікавленими сторонами. Головне тут – уникнути однобічності та максимально диверсифікувати джерельну базу та контакти.

На цьому етапі особливо важливо встановити контакти з особами та установами, які є зацікавленими у проведенні моніторингу та можуть надати корисну інформацію. Зокрема, особливу увагу необхідно приділити встановленню контактів з головами та секретарями місцевих (обласних, міських, районних) організацій політичних партій (блоків), обраними до органів місцевого самоврядування та які сформували виконавчі органи влади, з лідерами партійних фракцій (груп) у місцевій раді, з місцевими НДО та представниками інших груп інтересів, зацікавлених у проведенні моніторингу, з місцевими ЗМІ.

Наступним важливим моментом є збирання документів, необхідних для моніторингу. Особ-

ливу увагу тут необхідно приділити програмним документам партій (при цьому, як показує досвід, далеко не завжди це є простим завданням – інколи передвиборних програм не було і у самих керівників місцевих організацій), а також результатам голосувань та прийнятим депутатами рішенням, депутатським запитам, публікаціям у партійній пресі (за наявності такої), висвітленню діяльності партії у незалежних ЗМІ.

Робота з документами повинна бути побудована на основі методу конвент-аналізу. Зокрема, з його допомогою повинні бути проаналізовані програмні документи партій на предмет визначення пріоритетів діяльності у основних сферах суспільного життя (якщо на загальнодержавному рівні сфери доцільно узагальнити, виділивши серед них суспільно-політичну, соціально-економічну, духовно культурну, та сферу національної безпеки і оборони, яка переважно стосується питань зовнішньої політики, то на місцевому рівні слід приділити увагу більш конкретним питанням, зокрема системі управління містом і місцевому самоврядуванню, економічному розвитку регіону, забезпеченню прав, свобод громадян та якісного надання послуг, питанням екології та культурних потреб населення). Такий аналіз повинні проводити кваліфіковані експерти, висновки яких матимуть вагу в очах громади. Корисно також провести соціологічне дослідження громадської думки на стосовно визначення пріоритетів розвитку у різних сферах суспільного життя. Це дасть можливість порівняти позицію населення, передвиборну і основну програми партії та програму дій, ухвалену місцевою радою, з тим аби визначити чи наявні розбіжності і протиріччя.

Завдання основного періоду технічно є найбільш складним, оскільки полягає в тому, щоб дати кількісну оцінку діяльності політичної партії, підкріплену фактичними матеріалами. Якщо перший етап носить радше технічний характер і стосується переважно організаційних моментів, то на другому перед нами постає питання: як оцінити діяльність політичних партій, перевести у цифрові показники проведені ними заходи, проголосовані рішення, опубліковані статті і т.д. і т.п. І як у підсумку одержати інтегральну оцінку, яка буде достатньо обґрунтованою для того, щоб ми могли стверджувати, що діяльність політичної партії А краща, ніж діяльність політичної партії Б?

Міжнародний центр перспективних досліджень ризикнув зробити спробу визначення такої інтегральної оцінки і запропонував оригінальну схему, яка заслуговує на усіяку увагу. Розбиття її на три рівні, де перший (інтегральний показник) складається з оцінок другого рівня, помножених на їх коефіцієнт вагомості (це оцінки програм за сферами, де коефіцієнти визначаються експертами), а кожна оцінка другого рівня складається з кількох оцінок за технічними критеріями (наприклад, оцінки ступеню відповідності

пріоритетів партійної діяльності інтересам громадян і оцінки ступеню відповідності пріоритетів партійної діяльності програмі дій, прийнятій місцевою радою). Кожна з цих оцінок складається з первинних оцінок показників, перелік яких визначається експертами.

Як можна помітити, тут двічі було згадане слово «експерти». І це не випадково. У ході моніторингу набагато легше зібрати відомості про кількісний склад місцевих партійних організацій або про діяльність політичної партії в певній сфері. Набагато важливіше, складніше та відповідальніше визначити, що, власне, повинен оцінювати моніторингіст, що варто уваги, а на чому не потрібно зупинятися або ж можна приділити менше уваги.

Чи потрібно давати оцінку ідеології? У наш час багато написано про деідеологізацію та «смерть ідеологій», проте це зовсім не означає, що діяльність політичних партій перестала мати ідеологічний характер. Принципи, декларовані політичними партіями та їх дії дозволяють ідентифікувати ідеологію політичної партії і тоді, коли вона про неї не заявляє, і тоді, коли вона позиціонує себе зовсім в іншій ідеологічній площині. Чи повинен ідеологічний критерій бути присутнім у оцінці програм політичних партій – на це питання повинна дати відповідь саме політична наука.

Чи варто використовувати стандартні показники? Чи необхідно перед кожними виборами переглядати критерії оцінювання, додаючи або вилучаючи певні проблеми та питання залежно від ступеня їх актуальності? З одного боку не можна не констатувати плінність подій та швидкі зміни сучасного світу, які можуть зробити вже за місяць актуальним питання, про яке ще вчора знали лише вузькі спеціалісти (наприклад, питання допуску на ринок продуктів генної інженерії). З іншого боку, чи не буде це постійними перегонами за кон'юнктурою, яка штучно робить проблеми важливими безпосередньо перед виборчими кампаніями (як це відбувається щоразу з питанням надання російській мові статусу другої державної). Чи, можливо, є сенс зосередитися виключно на невеликому колі відносно стабільних показників, які мають реальну вагу для подальшого розвитку держави?

Як оцінювати опозиційні партії? Чи необхідно створювати окрему методіку та окремі критерії для оцінювання їх діяльності. Адже опозиційна партія має суттєво менше важелів та можливостей для реалізації власної передвиборної програми, а отже заздалегідь має програшні позиції у порівнянні з політичними партіями, що знаходяться при владі. Чи варто робити такі «поблажки», фактично цим зменшуючи відповідальність політичної партії за свою діяльність?

Ці та інші питання зводяться до однієї великої проблеми, яку повинна розв'язати політична наука: як оцінювати діяльність політичних партій – одну відносно іншої, враховуючи поточний стан

партійної системи в Україні, або ж відносно певного абстрактного еталону – адже мета моніторингу не лише в одержанні оцінки, але і у вихованні суспільства взагалі і самих політичних партій зокрема. Відповідь на це питання не може бути однозначною.

Завдання підсумкового періоду – узагальнення та доведення до громадськості результатів моніторингу з метою підвищення ефективності партійної політики на місцевому рівні є менш складними у порівнянні з завданнями попереднього етапу. Важливими складовими цього етапу є ініціювання НДО проведення місцевою радою громадських слухань щодо виконання програми економічного і соціального розвитку міста (регіону); проведення НДО публічних дебатів і громадських обговорень за результатами моніторингу виконання організаціями політичних партій (блоків) передвиборних програм; вироблення НДО та представниками різних груп інтересів територіальної громади спільних пропозицій щодо підвищення ефективності партійної політики на місцевому рівні; висвітлення в ЗМІ результатів моніторингу, перебігу громадських обговорень та поданих пропозицій громадою; написання та розповсюдження звіту серед різних груп інтересів.

Наявність системи кількісних оцінок та алгоритму виведення інтегрованої оцінки діяльності політичної партії робить дану методику практично універсальною для спостереження за діяльністю політичних партій. Однак і на неї очікує та ж сама небезпека, що і на матеріали, розроблені в ході здійснення інших проектів – проблема відсутності організатора нового дослідження, не спонсорованого донорами, а такого, що здійснювалося б громадськими організаціями самостійно, з їх власної ініціативи, а не як відпрацювання одержаного від закордонних організацій гранту.

Саме сказане вище являє собою найбільшу загрозу для майбутнього моніторингових процесів в Україні. Поступово іноземні донори скорочують кількість проектів, спрямованих на роботу з політичними партіями та виборам, вважаючи, що основні цілі вже було досягнуто за підсумками 2007 року. В той же час, громадські організації України, які традиційно звикли, що їх діяль-

ність матеріально стимулюється, залишають поза увагою непопулярні у донорів теми – ті, хто ще недавно займався моніторингом партійної політики, переключають на проблеми етнічних меншин, продажу землі тощо. Виявилося, що працювати самостійно над тими самими темами вони просто не готові.

Це в меншій мірі стосується безпосередньо моніторингу перебігу виборчих кампаній. Дана проблематика залишається актуальною і підтримуваною донорами. Так, 4-5 жовтня 2007 року Міжнародним фондом Відродження, Московським центром Карнегі та Лабораторією законодавчих ініціатив за фінансової підтримки Мережевої програми «Схід-Схід: партнерство без кордонів» було проведено дослідницький семінар «Незалежний моніторинг виборів на пострадянському просторі: Україна, Росія та інші країни регіону в порівняльному аспекті», за підсумками якого були узгоджені пропозиції щодо подальшого співробітництва. Учасники констатували покращення умов моніторингу, обговорили проблеми підготовки звітів, впливу адміністративного ресурсу, проведення екзитполів, єдиних стандартів моніторингу, створення нових асоціацій та інститутів з моніторингу виборчого процесу, проте за всіма тематиками відчувалося відчуження моніторингових організацій від того, для кого власне робиться моніторинг – від пересічного громадянина, потреби і проблеми якого нікуди не зникають після завершення виборів.

Говорити ж про майбутнє громадського моніторингу в Україні у міжвиборчий період ми мусимо обережно. І воно, на жаль, поки не за аналітичними організаціями, а саме за спеціалізованими об'єднаннями громадян за інтересами (економічними, екологічними тощо), які потребують знайти політичну силу, здатну представляти їх інтереси та контролювати, відстежуючи їх діяльність. Втім, у цих організацій немає часу і донорських коштів на випрацювання і вдосконалення моніторингових методик. Саме тому політична наука повинна на сучасному етапі, вивчивши досвід громадського моніторингу партійної політики, запропонувати їм готовий інструментарій для ведення моніторингу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція проекту «Український монітор – за свідомий вибір» // <http://prostir-monitor.org/about.php>.
2. Громадський моніторинг діяльності осередків політичних партій Чернігівщини // http://vybir.cpe.org.ua/init_6.
3. Хто є хто серед політичних партій України з точки зору прав людини // <http://www.helsinki.org.ua/index.php?id=1140608141>.
4. Участь громадськості в суспільному діалозі щодо партійних програм // <http://www.icps.com.ua/project.html?pid=15>.
5. Звіт по програмі КВУ «Українська влада: обіцяного три роки чекають» // <http://www.cvu.org.ua/doc.php?lang=ukr&mid=docs&id=398>.
6. Орієнтири виборців – парламентський моніторинг // <http://parliament.org.ua/index.php?action=monitoring>.
7. Послуги КВУ з моніторингу // http://www.cvu.org.ua/doc.php?lang=ukr&mid=cvuserice_monit.
8. Відомості про офіційних спостерігачів від громадських організацій // <http://www.cvk.gov.ua/vnd2007/w6p141pt001f01=600.html>.

9. Прес-реліз: прес-конференції «Чому припиняє свою діяльність Коаліція «Новий вибір – 2004?» Про роль недержавних організацій в перемозі демократії в Україні» // <http://www.monitor.org.ua/?do=4&cat=1&scat=1&id=8576>.
10. Методика аналізу та оцінювання передвиборних програм місцевих організацій політичних партій як інструмент впливу на партійну політику // <http://www.icps.com.ua/lichylnyk.html?cmd=docs&id=2180&filename=http://www.icps.com.ua/doc/methodology%20of%20analysis%20of%20NGO%20impact.pdf>.

Рецензенти: Колісніченко А.І. – доктор історичних наук, професор;
Іванов М.С. – доктор політичних наук, професор.

© Смельянов В.М., Чупрін Р.В., 2007

Надійшла до редколегії 02.11.2007 р.